
RECENSION

Arkeologins inre problem

Mellan Thomsen och Däniken är en antologi om utom-
akademisk arkeologi med tolv texter.

Åsa Gillbergs bidrag handlar om dagisbarns frågor om forntiden, och vad arkeologer eventuellt kan göra för att nå denna grupp bättre. Texten ställer kanske fler frågor än den ger svar, men är likväl en trevlig bekantskap.

Towe Werner skriver om vilka förväntningar besökarna har på Birka, landets kanske mest kända arkeologiska utgrävningställe, och om hur reserangörer och guider försöker uppfylla dessa. Texten är läs-
värd, även om jag inte tycker att den handlar så mycket om alternativ arkeologi.

Stig Welinder försöker ge

**MELLAN THOMSEN
OCH DÄNIKEN**
**Oenig diskussion
kring alternativ
arkeologi.**
**Pia Andersson &
Stig Welinder**
**(red.). Lindome:
Bricoleur, 2004,**
197 s.

kriterier på god arkeologi och hur man ska skilja mellan vetenskap och ovetenskap på området. Han argumenterar vettigt, om än lite kortfattat ibland.

Alternativa tolkningar av s.k. trelleborgar, framförda såväl inom som utom akademien, är ämnet för Jes Wienbergs bidrag. Wienberg försöker rangordna tolkningsförsöken på en skala från det trovärdiga till det omöjliga. En del av hans argument och åsikter – alltigenom rimliga – känns igen från tidigare artiklar från hans penna, t.ex. den som trycktes i *Folkvett* 3/2002.

Ingela Kishontis text om striden vid Ales stenar är också läsvärd: lågmäld och välargumenterad. Stridens centralfigur är förstås amatörforskaren Bob Lind, som lägger fram helt orimliga tolkningar och dessutom uppträder aggressivt mot alla som tycker annorlunda. Särskilt intressant hos Kishonti tycker jag är det inifrån-perspektiv hon besitter, då hon själv har tjänstgjort som guide vid Ales stenar för Riksantikvarieämbetets räkning.

Pia Anderssons text om det nyreligiösa intresset kring utgrävningarna i turkiska Çatal höyük är kunnig och välskriven. De religiösa tillhör ofta Gudinnerörelsen, som bl.a. tror på ett starkt matriarkat i forntiden.

Så långt är allt gott och väl. Resterande antologibidrag är inte lika bra, och jag ska ägna lite mer utrymme åt dem.

Kjell Silver lade 1991 fram en C-uppsats i arkeologi vid Uppsala universitet med titeln *Slagrutan som arkeologisk metod*. Denna har två övergripande tillkortakommanden. För det första är Silver okunnig om väldigt mycket av den slagruteforskning som utförts. Exempelvis säger han att slagrutereaktionen är oförklarad, vilket den alls inte är. För det andra tar han för givet att ”fornlinjer” och dylikt

existerar. Han genomför "fältsmätningar" där han "bekräftar" linjernas existens. För detta blev han klandrad av Henrik Lagerlund i antologin *Högskolans lågvattenmärken* (Stockholm 2000, red. Sven Ove Hansson & Per Sandin).

I föreliggande antologi har Silver skrivit om möten med folk

som velat diskutera hans C-uppsats. Tyvärr framgår det att han fortfarande är lika dåligt insatt i slagruteforskningen, samt att han inte begripit vari kritiken består.

Antologins undertitel talar om "alternativ arkeologi", vilket ju är en snällare (och kanske bredare) beteckning än "pseudoarkeologi". Vidar Trædal tar på sig att i sitt bidrag diskutera olika näraliggande termer. Emellertid saknas hos Trædal den elementära tankereda som krävs för att en sådan utredning ska bli givande. I flera fall presenterar han andras argument i orättvist ofullständig version, varför hans avfärdanden inte får något värde. När han någon gång presenterar ett eget argument kan det bli hur underligt som helst: "Jag tror att det också finns pseudoarkeologi. Man kan tänka sig att alternativa arkeologiska teorier kan presenteras på ett vetenskapsliknande sätt, men med helt andra motiv, till exempel ekonomiska, utan att upphovsmännen själva behöver vara övertygade" (s. 54). Den-

na definition är mycket avlägsen normalt språkbruk. Om två personer presenterar samma ovetenskapliga teori om forntiden, men bara den ena personen innerst inne tror på den, skulle teorin alltså enligt Trædal samtidigt vara både pseudoarkeologi och icke-pseudoarkeologi.

Trædal hävdar att förhållandet mellan etablerad och annan arkeologi kan beskrivas i ett schema av koncentriska cirklar, där det etablerade finns i mitten. Inte mig emot. Hur man visualiserar den glidande skalan förefaller mig inte speciellt viktigt. Det viktiga är hur man definierar extremerna. För detta erbjuder Trædal inte annat än retoriska och sociologiska funderingar, vilket jag finner helt otillräckligt. Den riktigt intressanta frågan måste väl vara huruvida en tolkning har något vetenskapligt stöd eller ej.

Cornelius Holtorfs text "Arkeologi som samprojekt" tävlar med Trædals om att vara antologins svagaste. Holtorf är kunskapsrelativist. "Är kunskap som förvärvas genom de för närvarande gällande vetenskapliga procedurerna nödvändigtvis överlägsen den som inhämtas på andra sätt? Är vetenskapligt underbyggda påståenden *alltid* sannare och mer användbara än andra?" (s. 68-69, min kursivering). Holtorf svävar på målet, men synes vara beredd att svara nekande. Det korrekta svaret på den första frågan är förstås, att om man med "vetenskapliga procedurer" menar sådana procedurer som bygger på sakargument, intersubjektivitet, noggrannhet, tydlighet etc., så är vetenskaplig kunskap överlägsen kunskap som förvärvats på annat sätt. Eller tydligare: Ingen har lyckats visa på någon bättre metod för kunskapsinhämtning än de vetenskapliga. Notera dock ordet "alltid" i Holtorfs andra fråga. Självfallet är inte vetenskapligt underbyggda påståenden

alltid sannare än andra. Ibland får man faktiskt fel svar, fastän man använder sunda vetenskapliga metoder. Om det emellertid fanns en förmodat icke-vetenskaplig metod att inhämta kunskap som oftare gav sanna svar än de traditionella vetenskapliga, så skulle den oortodoxa metoden omedelbart införlivas bland de vetenskapliga. Om detta säger Holtorf intet.

Holtorf meddelar oss att "[d]et har visats att historisk och arkeologisk kunskap (...) inte [är] direkt relaterad till historiska verkligheter" (s. 70). Detta är förstås osant, men om det vore sant borde man omedelbart dra in all offentlig finansiering till historisk och arkeologisk forskning. (I vilket fall som helst borde man dra in Holtorfs finansiering.) Holtorfs filosofiska förebild verkar vara Paul Feyerabend, mest känd för sitt relativistiska – och felaktiga – stridsrop "anything goes". I linje härmed tycker Holtorf illa om när arkeologer kritiserar felaktigheter. "Professionella arkeologer har inte något socialt ansvar eller någon etisk plikt att kritisera sin publik för att den har andra uppfattningar om det förflutna eller om arkeologin" (s. 75). Men om inte ens arkeologerna har ett ansvar att lära ut kunskaper om forntiden, vem har det då?

Mats Burström är professor i arkeologi vid Södertörns högskola. I SVT:s *Vetenskapsmagasinet* 13 december 2004 tillfrågades han om det inte stämmer att arkeologer är bra på att förstå vad som hände under forntiden. Burström svarade: "Jo, fast jag menar att det baseras faktiskt på en delvis väl enkel kunskapssyn, för då tror man att man kan separera kunskapen om forntiden från ett slags reflekterande över den egna samtiden. Jag och andra med den andra kunskapssynen menar att det går inte. Vi kan aldrig nå

någon slags sann kunskap om stenåldern, därför att vi har alla alltid nutiden som utsiktspunkt.” Detta är ytterligare ett exempel på relativisternas absolutism. Att vi har nutiden som utsiktspunkt betyder ingalunda att det skulle vara omöjligt att nå sann kunskap om stenåldern. Det betyder bara att vi bör vara uppmärksamma på våra fördomar och noga analysera vilka antaganden som vilar på saklig grund. En relativist kan inte förstå sådana nyanser. I just denna fråga ser relativisten i svart och vitt, fastän hon i många andra sammanhang berömmar sig av att se i jämngrått.

Till antologin har Burström skrivit ett påfallande intetsägande bidrag. Emellertid finns här en passus som synes motsäga uttalandet för SVT: ”[Ä]ven om samtiden influerar såväl de frågor vi ställer som de svar vi finner, så innebär inte detta att det förflutna kan reduceras till att endast vara en samtidskonstruktion. Det arkeologiska källmaterialet bjuder materiellt motstånd och låter sig inte med bibehållen rimlighet skrivas in i vilka tolkningar som helst.” Detta låter ju något bättre än beskedet i TV.

Det mest bisarra inslaget i boken är en nedtecknad debatt mellan Börje Ekbladh och Håkan Karlsson. Ekbladh är slagrutetroende amatör, medan Karlsson är professionell arkeolog och därtill kunskapsrelativist. Debatten rör fornlämningsområdet Ekornavallen i Västergötland. ”Debatt” är kanske fel ord, då Karlsson aldrig protesterar mot Ekbladhs fantasier om platsens historia, utan istället säger ”Jag förstår hur du menar” och liknande. Jag har funderat över vad som är värst: en rutgångare som sprutar ur sig felaktigheter om forntiden, eller en professionell arkeolog som tycker att felaktigheterna är lika goda åsikter som någon annan?

Ingen kunskapsrelativist lever som hon lär. Ytterligare ett exempel på detta ges i den avslutande texten, som är en debatt mellan bokens redaktörer, Stig Welinder och Pia Andersson. Den sistnämnda framträder här som fullfjädrad kunskapsrelativist. Hon talar sig varm för tolerans och ödmjukhet, och aktar sig noga för att peka ut felaktiga teorier om forntiden som just felaktiga. Icke desto mindre försöker hon övertyga Welinder om att han har fel. I toleransens namn kan hans åsikter tydligen inte tolereras.

Kunskapsrelativismen är således ett slags skenintellektuell hobby som anhängarna tillämpar eller inte tillämpar lite som det passar. Det är inte svårt att visa att kunskapsrelativismen är ohållbar eller i bästa fall ointressant. Nybörjarstudenter i filosofi kan göra det som en introducerande övning i ämnet. (Framförs den kunskapsrelativistiska tesen med anspråk på att representera generellt giltig kunskap? Om ja, går det ihop? Om nej, varför ska vi då bry oss?)

Sammanfattningsvis är *Mellan Thomsen och Däniken* en bok av mycket ojämn kvalitet. Här finns utan tvivel ett par läsvärda bidrag. Mer iögonenfallande är dock att flera texter håller låg nivå, och att åtskilliga resonemang har orimliga utgångspunkter och inbegriper uppenbara tankevurpor. Detta ger en intressant relief åt bokens tema. Det synes mig nämligen som att det allvarligaste hotet mot god arkeologi inte kommer från pseudovetenskapare utanför institutionerna, utan från relativisterna på insidan.

Jesper Jerkert